

К. ТИЧИНА,

кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
(м. Київ, Україна)

С. ЛОГВИНЕНКО,

викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
(м. Київ, Україна)

А. ЯРОШЕВСЬКА,

магістр ОП Логопедія,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
(м. Київ, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ФОНАЦІЙНОГО ДИХАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Формування фонаційного дихання є важливим аспектом загального мовленнєвого розвитку дітей молодшого дошкільного віку. Дихання впливає на якість голосоутворення, чіткість артикуляції звуків, ритміки та інтонації мовлення, а також попереджає перевтому голосових зв'язок. У період раннього дитинства саме правильне фонаційне дихання стає фундаментом для подальшого розвитку мовленнєвої компетентності, що сприяє успішній комунікації дитини у майбутньому. Для досягнення цієї мети логопедична робота над дихальними навичками повинна бути чітко організованою і послідовною.

Правильне мовленнєве дихання є основою для формування та розвитку мовлення у дитини. Адже воно забезпечує формування правильного звуко- та голосоутворення, а також підтримує плавність і мелодійність мовлення [7]. Оптимальна організація фонаційного дихання є важливим чинником у формуванні мовлення, оскільки сприяє стабільності повітряного струменя, необхідного для правильної артикуляції.

Дослідженням питання фонаційного дихання займалась низка науковців (Н. Бабиц, Я. Гомон, Н. Лопатинська, Т. Осадча, В. Подгорна, Т. Хомик). Розглянемо докладніше поняття «фонаційне дихання».

Фонаційне (з грецької «phono» означає звук) дихання – це тип дихання, який бере участь в утворенні голосу. Іншими словами, коли під час мовлення до функції дихання, пов'язаної з газообміном, додається ще голосова активність, що включає роботу голосового та артикуляційного апаратів. Тобто, за допомогою фонаційного дихання формуються звуки мовлення. У процесі фонації дихання набуває активного та примусового характеру [5]. Фонаційне дихання є важливим компонентом мовленнєвого дихання, оскільки воно передбачає активну роботу голосових зв'язок та артикуляційного апарату.

Фонаційне дихання значно відрізняється від природного фізіологічного дихання, оскільки потребує більшого обсягу повітря, його постійного резерву, раціонального використання та своєчасного поповнення. У процесі фонаційного дихання вдих і видих мають різну тривалість: видих значно перевищує вдих за тривалістю. Після короткого вдиху виконується пауза, під час якої активується діафрагма, після чого йде тривалий фонаційний видих. Звуки утворюються саме під час видиху. Повітряний потік, проходячи через трахею, потрапляє з легень до гортані, а звідти в ротову порожнину. У цей момент потік проходить через голосові зв'язки, які знаходяться в гортані та утворюють голосову щілину. Оскільки звуки створюються під час видиху, його організація є ключовим фактором для правильного мовленнєвого дихання та постановки голосу. Ця навичка розвивається через регулярне виконання спеціально підібраних вправ і з часом стає автоматизованою та природною для дитини [6, 8].

Для ефективного формування та удосконалення фонаційного дихання першочерговим є дослідження стану його сформованості. Т. Осадча [4] окреслила ключові особливості фізіологічного дихання, описала відмінність фонаційним та мовленнєвим диханням дітей дошкільного віку з порушенням голосової функції органічного генезу. Це, в свою чергу, дозволяє виявити індивідуальні особливості дихальної функції, а також можливі труднощі, які впливають на якість мовлення. Такий підхід є основою для побудови подальшої індивідуальної програми, спрямованої на гармонізацію дихальних процесів у контексті мовленнєвої діяльності. Так, як до 7 років у дітей фонаційне дихання ще перебуває в процесі розвитку: сила голосу та тривалість звучання можуть бути недостатніми, що ускладнює вимову довгих фраз за один видих. Водночас індивідуальні особливості дитини можуть впливати на цей процес, і деяким дітям

дошкільного віку потрібно добирати повітря майже перед кожним словом. Зважаючи на вищеописані факти роботу над формуванням фонаційного дихання слід починати ще в молодшому дошкільному віці.

У дітей дошкільного віку із мовленнєвими труднощами зазвичай спостерігається слабкий повітряний струмінь під час видиху, який у свою чергу ускладнює вимову таких груп приголосних звуків, як: свистячі, шиплячі та сонорні. Важливо зазначити, що неправильне положення язика змінює напрямок повітряного потоку, що видихається і, як наслідок, спричиняє спотворення вимови й інших звуків. Нескоординована робота м'язів, що відповідають за вдих і видих, спричиняє звичку до мовлення на вдиху, що ще більше ускладнює розвиток довільного контролю над дихальними рухами та порушує координацію між диханням, фонацією та артикуляцією у дітей дошкільного віку. Як наслідок фонаційне дихання у цих дітей зазвичай прискорене, його ритм не узгоджується зі смисловим змістом фрази, а після вимови окремих складів або слів вони часто здійснюють судомні вдихи.

Порушення формування фонаційного дихання у дітей дошкільного віку зумовлені переважно частими захворюваннями дихальних шляхів, зокрема ГРВІ (включно з грипом). Запальні процеси в носовій порожнині (риніт або аденоїдит) можуть спричинити тимчасове порушення носового дихання. А часті запальні захворювання здатні призводити до аденоїдних розростань, що викликає стійку обструкцію носових ходів. У відповідь на це формується компенсаторне ротове дихання, яке з часом може закріпитися як шкідлива звичка, негативно впливаючи на розвиток зубо-щелепної системи та формування мовлення [2, 8].

У рамках своєї наукової діяльності Н. Бабич, Я. Гомон, Н. Лопатинська та Т. Хомик описали ефективні підходи до формування фонаційного дихання у дітей дошкільного віку. Зокрема, вони акцентували увагу на використанні ігрових методів, спеціальних дихальних вправ, спрямованих на розвиток координації між дихальними, голосовими та артикуляційними компонентами, а також на важливості поступового ускладнення завдань. Дослідники наголошують, що систематична робота над фонаційним диханням сприяє не лише покращенню мовленнєвих навичок, але й розвитку дихальної системи загалом: підвищенню життєвої ємності легень, зміцненню діафрагми та м'язів, що забезпечують регуляцію дихального процесу. Це, у свою чергу, позитивно впливає на

голосоутворення, плавність мовлення та загальну мовленнєву координацію [1, 3].

Отже, формування фонаційного дихання є важливим компонентом мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку із мовленнєвими труднощами. Правильна організація дихального процесу сприяє не лише чіткій артикуляції, але й покращенню голосоутворення, плавності та інтонаційної виразності мовлення. Ефективне засвоєння навичок фонаційного дихання можливе завдяки використанню сучасних логопедичних методик, ігрових прийомів та систематичних вправ, які спрямовані на розвиток координації між диханням, голосом та артикуляцією. Важливим аспектом є також раннє виявлення особливостей дихальної функції у дітей та впровадження індивідуально підібраної корекційно-розвиткової програми.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері можуть включати вивчення впливу різних методик на якість фонаційного дихання у дітей з різними видами мовленнєвих порушень, а також аналіз ефективності комплексного підходу, що поєднує дихальні вправи, музикотерапію та рухові ігри.

Список використаних джерел

1. Бабич Н.М., Гомон Я.О. Формування фонації музико-ритмічними засобами у соматично ослаблених дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Спеціальна освіта та соціальна інклюзія: виклики XXI століття: Матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (Україна м. Запоріжжя, 25 лист. 2021 р.)*. 2021. С. 60-62.

2. Дейнега Т.Ф., Шерстюк О.О. Особливості будови органів дихання у дорослої людини та дітей, вади розвитку. Полтава, 2018. С. 20-23.

3. Лопатинська Н.А., Хомик Т.В. Особливості логокорекційного впливу на розвиток дихальної функції у дітей дошкільного віку із вродженими особливостями в будові артикуляційного апарату. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2024. № 4 (116). С. 128-146.

4. Осадча Т.М. Комплексний супровід дітей дошкільного віку з порушенням голосової функції органічного генезу: дис. канд. пед. наук: 13.00.03 Київ. НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2015. 184 с.

5. Перетяга Л.Є. Розвиток фонаційного дихання як один з напрямів у роботі з формування голосової культури. *Науковий вісник*

Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: зб. наук. пр. 2014. № 3-4. С. 34.

6. Подгорна В.В. Стан зовнішнього і фонаційного дихання у молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт).* 2015. №5 (1). С. 206-209.

7. Рібцун Ю.В. Розвиток голосової функції у дітей з темпоритмічними порушеннями мовлення. *Наукові інновації та передові технології.* 2023. №1(15). С. 422-432.

8. Фізіологія системи дихання. Модуль 2. Фізіологія вісцеральних систем / В. Соколенко, Л. Весніна, М. Жукова, І. Міщенко, Л. Ткаченко. Полтава, 2019. 160 с.

УДК 376-056.264(489)

О. ТКАЧ,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри логопедії та спеціальних методик,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
(м. Кам'янець-Подільський, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ДАНІЇ (З ДОСВІДУ УКРАЇНСЬКИХ СІМЕЙ-МІГРАНТІВ)

Останні п'ятнадцять років у Данії іде безперервний процес реформування освіти. Функціонує закон про початкову школу (BUVM, 2020) де висвітлені основні положення щодо включення дітей з особливими освітніми потребами до соціальної та академічної спільноти з відповідною підтримкою. Цими питаннями опікується агентство з питань якості освіти (STUK) при Міністерстві дітей та освіти та Національний науково-аналітичний центр добробуту (VIVE). Також ведеться реєстр дітей та молоді з обмеженими можливостями у Національному реєстрі пацієнтів та спеціальних реєстрах (наприклад інформація про людей з дислексією є у Національній бібліотеці для людей з порушеннями читання (Nota)).